

AGNĖ BLAŽIENĖ

Vytauto Didžiojo universitetas

LIETUVIŲ KALBOS GRAMATINIŲ YPATYBIŲ ĮSISAVINIMO ANGLŲ KALBOS APLINKOJE SUNKUMAI

ESMINIAI ŽODŽIAI: kalbos įsisavinimas, dvikalbystė, rišlusis pasakojimas, vaikų kalba.

ĮVADAS

Pastarąjį dešimtmetį, atkreipus dėmesį į kitose šalyse gyvenančius lietuvius, pradėjo rasti darbų, kuriais siekiama nustatyti emigracijoje gyvenančių lietuvių ryšius su kitais tautiečiais ir kūrimosi naujoje erdvėje patirtis (Liubinienė 2009), tapatybės suvokimą, sąsajas su Lietuva (Čiubrinskas, Kuznecovienė 2008). Greta socialinių temų diskutuojama apie lietuvių kalbos, kuri taip pat laikoma vienu lietuviškos tapatybės bruožų, išsaugojimą, vartojimą šeimose, bendruomenėse. Dažniau nagrinėjamas lituanistinis ugdymas ir lituanistinio švietimo iššūkiai (Dautartas 2005; Celešiūtė 2008; Aleksandravičius, Kuzmickaitė 2008; Tamošiūnaitė 2012), tėvų požiūris į lituanistinį ugdymą (Šutinienė 2009), pirmos, antros, trečios kartos emigrantų paveldėtosios kalbos išlaikymą lemiantys veiksniai (Tamošiūnaitė 2008), kalbų vadybos būdai šeimose išsaugant gimtąją kalbą (Jakaitė-Bulbukienė 2014, 2015a, 2015b) ir kt. Paminėtini keli didesnės apimties tyrimai, kuriuose siekta nustatyti didžiuosiuose Lietuvos miestuose vartojamų kalbų ir tautinės tapatybės santykį (projektas *Miestai ir kalbos*¹, Ramonienė 2010), ištirti Lietuvos emigrantų kalbinį elgesį, kalbinį repertuarą, kalbines nuostatas (projektas *Emigrantų kalba*², Ramonienė 2015), išnagrinėti lietuvių kalbos diasporoje ypatumus, kalbos mokėjimo lygį, nykimo priežastis ir kt. (projektas *Lietuvių kalba diasporoje: mokėjimas, vartojimas, nykimas*³).

Vis dažniau tyrimuose susitelkiama į kalbinius dviejų kalbų sąsajos ir dominuojančios kalbos poveikio paveldėtajai ar namų kalbai aspektus. Pavyzdžiui, Lionginas Pažūsis (2009) tyrė Šiaurės Amerikos lietuvių kodų kaitos, anglų kalbos poveikio lietuvių kalbai ypatybes, iš dalies aprašė kai kuriuos lietuvių kalbos nykimo požymius. Siekiant nustatyti lietuvių kalbos

¹ Projektas vykdytas 2007–2009 m. Vilniaus universitete, vadovė prof. dr. Meilutė Ramonienė, finansavo Lietuvos valstybinis mokslo ir studijų fondas (žr. projekto interneto svetainę: <http://projektai.vu.lt/miestaiirkalbos/>).

² Projektas vykdytas 2011–2013 m. Vilniaus universitete, vadovė prof. dr. Meilutė Ramonienė.

³ Projektas vykdomas 2015–2017 m. Vilniaus universitete, vadovė prof. dr. Meilutė Ramonienė (žr. projekto interneto svetainę: <http://wp.eln.lt/apie-projekta/>).

įsisavinimo kitos kalbos aplinkoje ypatybes, kalbos raidą skatinančius ir stabdančius veiksnius, atkreiptas dėmesys į vaikų kalbą. Taikant įvairius ilgalaikio stebėjimo ir eksperimentinius metodus, nagrinėtos dvikalbių vaikų gimtosios lietuvių kalbos įsisavinimo vokiečių (Balčiūnienė, Kalninytė, Krivickaitė 2011) ir anglų kalbos aplinkoje leksinės, gramatinės ypatybės (Blažienė 2015). Taip pat lyginta dvikalbių (lietuvių–anglų, rusų–lietuvių) ir vienakalbių vaikų kalba (Kalninytė 2013; Balčiūnienė, Kalninytė 2013; Krivickaitė 2014;), tirtos lietuvių kalbos, kaip gimtosios ir antrosios (svetimosios), gramatinės, kodų kaitos ypatybės (Dabašinskienė, Čubajevaitė 2009; Dabašinskienė, Balčiūnienė, Kalninytė 2014), gimtosios lietuvių kalbos praradimas vaikystėje, sparčiai įsisavinant kitą kalbą, tarptautinio įvaikinimo atvejais (Ramonaitė 2013).

Nors daugėja darbų, kuriuose nagrinėjami emigracijoje gyvenančių lietuvių kalbos ypatumai, trūksta išsamesnių ir didesnės apimties tyrimų, kurie padėtų metodinių priemonių rengėjams, ruošiantiems lietuvių kalbos dėstymo, mokymo(si) medžiagą, susitelkti į tas kalbines ypatybes, kuriomis pasižymi kitos kalbos aplinkoje įsisavinta lietuvių kalba. Tokie tyrimai taip pat svarbūs lituanistinių mokyklų mokytojams, logopedams, dirbantiems tiek su vaikais, patiriančiais sunkumų kitos kalbos aplinkoje mokytis gimtosios lietuvių kalbos, tiek su gyventi į Lietuvą grįžusiais vaikais, kurių lietuvių kalbos žinios ir įgūdžiai neatitinka bendraamžių Lietuvoje lietuvių kalbos gebėjimų.

Atsižvelgiant į šiuos kelis paminėtus ir daugelį kitų aspektų, atliktas didelės apimties tyrimas, kuriuo siekta nustatyti anglų kalbos aplinkoje įsisavinamos lietuvių kalbos leksines ir gramatines ypatybes⁴. Straipsnio tikslas – aptarti keletą gimtosios lietuvių kalbos, įsisavinamos anglų kalbos aplinkoje, gramatinių ypatybių (linksniavimo paradigų pasirinkimą, derinimą ir valdymą, neiginio kilmininko vartojimą), keliančių sunkumų vaikams.

1. TYRIMO MEDŽIAGA IR METODOLOGIJA

Tyrimas vykdytas 2013 m. balandžio–birželio mėn., duomenys rinkti keturiuose Londono lituanistinėse mokyklose, kurios veikia nuo vieno iki dešimties metų skirtinguose Londono rajonuose. Taikant rišliojo pasakojimo kūrimo pagal paveikslėlius užduotį buvo surinkti 156 vaikų pasakojimai, taip pat atlikta tiriamųjų tėvų (globėjų) sociolingvistinė apklausa, kad būtų

⁴ Tyrimo pagrindu rengiama disertacija, kurios vienoje dalių išsamiai aptariamos dvikalbių vaikų lietuvių kalbos leksinės ir gramatinės ypatybės. Šiame straipsnyje apsiribojama gramatinėmis ypatybėmis, ypač tomis, kurios kelia sunkumų ir vienakalbiams vaikams įsisavinant lietuvių kalbą.

nustatyta vaiko gyvenamoji aplinka, šeimose vartojamos kalbos, atitinkamos kalbos vartojimo dažnumas ir kt. Iš anketinės apklausos duomenų paaiškėjo, kad tiriamieji yra labai skirtingi, todėl tyrimui atrinkti tie vaikai, kurių abiejų tėvų gimtoji kalba yra lietuvių, o vaikai gimė anglų kalbos aplinkoje (95 proc. visų tiriamųjų) arba gimė Lietuvoje, bet į anglų kalbos aplinką atvyko iki vienu metų amžiaus (5 proc. visų tiriamųjų). Taigi iš viso atrinkta 100 vaikų, kurie atitiko minėtus kriterijus, ir nagrinėti jų sukurti rišliieji pasakojimai. Pagal amžių tiriamieji suskirstyti pamečiui į 6 amžiaus grupes (žr. lentelę).

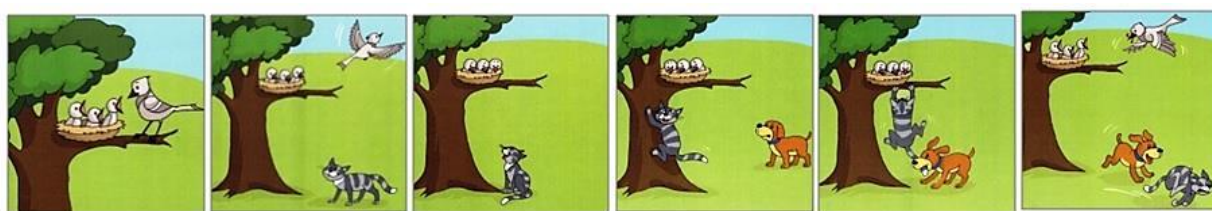
LENTELĖ. Duomenys apie tiriamuosius

Amžiaus grupė	Grupės amžiaus vidurkis	Vaikų skaičius	Lytis		Gimimo šalis	
			Mergaitės	Berniukai	Jungtinė Karalystė	Lietuva (LT)
4–4;11 m.	4;7	15	9	6	15	-
5–5;11 m.	5;4	27	13	14	27	-
6–6;11 m.	6;4	15	10	5	14	1 vaikas (LT gyveno 6 mėn.)
7–7;11 m.	7;5	17	15	2	13	4 vaikai (LT gyveno: 3 mėn.; 6 mėn.; 7 mėn.; 10 mėn.)
8–8;11 m.	8;3	16	10	6	16	-
9–9;11 m.	9;3	10	3	7	10	-
Iš viso:		100	60	40	95	5

Tyrimo metu siekta apklausti kuo daugiau vaikų, todėl jų skaičius kiekvienoje amžiaus grupėje nebuvo ribojamas ir yra nevienodas. Mažiausia tiriamųjų (10) yra 9–10 m. amžiaus grupėje, nes šio (ir vyresnio) amžiaus vaikų lituanistinėse mokyklose labai sumažėja todėl, kad vaikai pasirenka lankyti kitus, dažniausiai angliškose mokyklose ar kitose ugdymo įstaigose anglų kalba vykdomus būrelius.

Minėta, kad gimtąją lietuvių kalbą vaikai girdėjo iš abiejų tėvų, šeimose vyravo lietuvių kalba, vaikai buvo skatinami šia kalba kalbėti tiek su tėvais, tiek su broliais ir (ar) seserimis. Anketinės apklausos duomenys suteikė žinių apie tai, kad visi vaikai gebėjo bendrauti anglų kalba, ir ši kalba daugumos 4–8 m. amžiaus grupių tiriamųjų vartota pusę dienos, o 9–9;11 m. vaikų – 75 proc. dienos. Dauguma visų amžiaus grupių vaikų lituanistinę mokyklą lankė apie dvejus metus, Lietuvoje lankydavosi vieną kartą per metus ir joje praleisdavo apie dvi savaites. Lankydamiesi Lietuvoje vaikai lietuviškai bendravo su seneliais, kitais šeimos nariais, bendraamžiais.

Tyrimo duomenys rinkti taikant rišliojo pasakojimo kūrimo metodą. Vaikų buvo prašoma *pažaisiti* – pasekti pasaką pagal toliau pateiktą šešių siužetinių paveikslėlių, išdėliotų prieš vaiką horizontalia eile iš kairės į dešinę, seką (žr. paveikslą). Pasiruošimo kurti pasakojimą laikas, pasakojimo trukmė nebuvo ribojami, vaikui kuriant pasakojimą, tyrėjas jo nepertraukinėjo, neklausė klausimų, kurie galėtų pasufleruoti pasakojimo siužetą, netaisė vaiko skirtingai įvardytų veikėjų, bet skatino kalbėti pritariamaisiais žodžiais (*taip, mhm, gerai*). Bet koks vaiko sukurtas pasakojimas vertintas teigiamai, vaikas pagirtas. Tiek prieš tyrimą, tiek tyrimo metu su vaiku tyrėjas bendravo lietuvių kalba.

PAV. Rišliojo pasakojimo siužetinių paveikslėlių seka (Hickmann 2003; Gagarina ir kt. 2012)

Pasakojimo pagal paveikslėlių seką metodas pasirinktas todėl, kad ši veikla vaikams yra įprasta, atpažįstama, taikoma tiek ikimokykliniam, tiek mokykliniam ugdymui, vaikams nesukelia įtampos. Be to, rišliojo pasakojimo kūrimas – kalbinė veikla, kai reikia parinkti žodžius, morfologines formas, gramatines taisykles, teksto siejimo priemones ir kitas pasakojimo kūrimo strategijas, kad klausytojas suprastų pasakotojo istoriją. Rišliųjų pasakojimų kalba ir jos analizė suteikia duomenų apie gimtosios lietuvių kalbos, įsisavintos ir vartojamos anglų kalbos aplinkoje, leksines, gramatines ir kitas kalbines ypatybes (žr. kelių tiriamųjų papasakotas istorijas⁵):

INF14: *vieną kartą buvo kažkokios keturi paukščiukas / ir buvo mama paukščiukas ir trys kitie paukščiukai norėjo valgyti paskui / mama paukščiukas išskrido paimt slieką ir paėmė slieką / ir paskui katė pamatė ir norėjo suvalgyt tuos paukščiukus / ir paskui pamatė / ir*

⁵ Čia ir toliau pavyzdžių pradžioje pateikiamas trumpinys INF (informantas) ir skaičius rodo, kad tiriamojoje medžiagoje informantai buvo suskirstyti nuo jauniausių iki vyriausių, tuomet kiekvienam tiriamajam, siekiant anonimiškumo, suteiktas kodas. Pasvirieji brūkšniai skiria pasakymus, tai yra kalbėjimo atkarpas prieš ir (ar) po vaiko padarytos pauzės ar atsikvėpimo, o ženklas +... žymi nebaigtą pasakymą. Šiuose ir kituose pavyzdžiuose skyrybos ženklai sudėti pagal Valstybinės lietuvių kalbos komisijos patvirtintas skyrybos taisykles, o gramatinės klaidos paliktos tokios, kokias pasakė vaikas.

paskui šuniukas pamatė irgi ir paskui už uodegos paėmiau [= paėmė] / ir paskui katė bėgo / ir paskui šuniukas paskui katę bėga (4;11⁶).

INF81: vieną dieną gyveno trys balandžiai, viena mama balandis / ir tada mama balandžio išskrido valgyt paimt / ir tada katinas pamatė: yra mažų balandžių vaikučių / ir tada tas katinas išlipo ant medžio / šuniukas tada toliau ateina / tada katinas pasižiūrėjo į viršų, į medžius, į tuos balandžiukus ir tada pradėjo lipti į medį / tada šuniukas atėjo ir žiūri, kad +... / ir tada žiūri, galvoja, kad paims tuos paukščiukus / ir tada po to tas šuniukas iškando ant katino uodegos [= įkando katinui į uodegą?] / balandžio mama atskrido, valgyt duoda sliėkų / ir tada šuniukas bėgo paskui tą katiną, kad daugiau nematyty / ir tada su tais balandžiukais valgyt davė mama [= ir tada tiems balandžiukams valgyti davė mama] (8;5).

Rišlieji pasakojimai buvo įrašyti į diktofoną, kuris vaikams nebuvo matomas. Surinkti įrašai transkribuoti laikantis tarptautinių vaikų kalbos transkribavimo standartų CHAT (angl. *Codes for the Human Analysis of Transcripts*), morfologiškai koduoti⁷, t. y. nurodytos kiekvieno pasakojime pavartoto žodžio gramatinės kategorijos (kalbos dalis, skaičius, giminė, laikas ir pan.). Šis darbas atliktas pusiau automatiškai, tačiau dėl morfologinio kalbos daugiareikšmiškumo tyrėjui reikėjo peržiūrėti daugiareikšmius žodžius ir parinkti tinkamą morfolginės koduotės variantą. Kiekvienas pasakojime rastas gramatiškai netaisyklingas žodis ar žodžių junginys pažymėtas specialia žyma, rodančia gramatinės klaidos kalbos lygmenį (morfologija, sintaksė) ir tipą (skaičiaus derinimo klaida, linksnių valdymo klaida ir kt.), kad, atliekant klaidų analizę, programa automatiškai atpažintų atitinkamo tipo klaidas.

Šiame tyrime siekta aptarti kai kurias gramatikos lygmens įsisavinimo ypatybes, nustatytas išnagrinėjus rišliuosiuose pasakojimuose rastas gramatinės klaidas, kurios vaikų kalbos tyrimuose dažniausiai parodo tam tikrą kalbos raidos fazę ir jai būdingus požymius.

2. LIETUVIŲ KALBOS GRAMATIKOS ĮSISAVINIMO SUNKUMAI

Lietuvių kalba yra turtingos ir sudėtingos morfologijos kalba, tačiau, kaip rodo kalbos įsisavinimo tyrimai (Savickienė 1999, 2003; Wójcik 2000; Balčiūnienė 2009; Kamandulytė

⁶ Žvmėjimas 4;11 rodo, kad vaikui vra 4 metai ir 11 mėnesiu.

⁷ Koduojant tvrimo duomenis naudotasi Inetos Dabašinskienės ir Lauros Kamandulytės sukurta Sakvtnės lietuvių kalbos tekstyno kūrimo metodologija (Kamandulytė, Savickienė 2007, Dabašinskienė, Kamandulytė 2009).

2009), nors ir patirdami tam tikrais laikotarpiais sunkumų, vaikai galiausiai sėkmingai įsisavina gimtąją kalbą.

Nagrinėjant šimto dvikalbių 4–9 m. vaikų lietuviškai pasektų rišliųjų pasakojimų kalbą, įvairiuose (leksikos, morfologijos, sintaksės, žodžių darybos) lygmenyse rasta ypatybių, būdingų vienakalbiams įsisavinant gimtąją kalbą, taip pat atsiradusių išskirtinai dėl dviejų kalbų sąveikos. Kaip minėta, toliau darbe gimtosios kalbos įsisavinimas anglų kalbos aplinkoje aptariamas nagrinėjant tris sunkumų keliančius aspektus – linksniavimo paradigms parinkimą, derinimą ir valdymą bei neiginio kilmininko vartojimą.

2.1. Netinkamos linksniavimo paradigms pasirinkimas

Dabartinėje lietuvių kalboje (DLKG 2006: 69) skiriamos penkios daiktavardžių linksniuotės, kuriose pagal atskirų linksnių formų ypatybes esama 12 paradigms⁸. Lietuvių kalbos daiktavardžio įsisavinimo tyrimai rodo (Savickienė 1999, 2001), kad pati produktyviausia vyriškosios giminės paradigma yra pirmoji, šiek tiek mažiau produktyvios trečioji ir penktoji⁹, o pati produktyviausia moteriškosios giminės – aštuntoji paradigma, šiek tiek mažiau produktyvios šeštoji, septintoji. Kitos paradigms (devintoji, vienuoliktoji, ketvirtoji, antroji ir dešimtoji) laikytinos neproduktyviomis. Minėtų paradigms produktyvumą lemia tai, kad jų galūnės dažniausiai vartojamos integruojant skolinius, sudarant naujus žodžius, taip pat jose vyksta galūnių kaita (Dressler ir kt. 1995–1996; Dressler, Thorton 1996; Savickienė 2001, 2003; Savickienė, Kazlauskienė, Kamandulytė 2004). Pastarojo reiškinių – galūnių kaitos – atvejų rasta dvikalbių vaikų rišliuosiuose pasakojimuose.

Vienas dažniausių atvejų, rastų visų amžiaus grupių pasakojimuose, daiktavardžio šuo linksniavimas ne pagal vienuoliktąją, bet trečiąją paradigms, pavyzdžiui:

- (1) INF22: *ir katinas bėgo nuo šunio* (5;9).
- (2) INF16: *ir sako mama: ar jūs nekalbėjot su katinu ir su šuniu?* (5;5).
- (3) INF62: *ir tas šunis katino uodegą paėmė ir bandė nutempt* (7;7).
- (4) INF82: *ir šunis nukando uodegą* (8;0).
- (5) INF99: *kada katė užlipo ant medžio šakos, šunis įkando katei į uodegą* (9;6).

⁸ (i)a linksniuotei priskiriamos 1–3 paradigms, (i)u linksniuotei 4–5 paradigms; i(o) linksniuotei 6–7 paradigms; é linksniuotei 8 paradigma, i linksniuotei 9–12 paradigms.

⁹ Vyriškosios ir moteriškosios giminės linksniavimo paradigms nurodytos pradedant nuo produktyviausios.

Iš pateiktų pavyzdžių matyti, kad dalis vaikų daiktavardį *šuo* pasirinko linksniuoti pagal dažnesnę ir produktyvesnę linksniavimo paradigmą. Daiktavardžio įvairių linksnių raiška (vard. *šunis*; kilm. *šunio*; įnag. *šuniu*) rodo, kad vaikai yra gerai įsisavinę trečiosios paradigmos linksnių galūnes. Kita vertus, šie (ir toliau šiame poskyryje aptariami) netinkamos paradigmos pasirinkimo atvejai galėtų būti susiję su tėvų tarme¹⁰. Girdėdamas tėvų tarmiškai linksniuojamus tam tikrus žodžius, vaikas galėjo įsisavinti tokį atitinkamo žodžio linksniavimo modelį. Kai kuriuose pasakojimuose vietoj daiktavardžio *katinas* (*katė*) įvairiais linksniais vartotas žodis *katis*, pvz.:

(6) INF12: *katis nori suvalgyt* (4;4).

(7) INF30: *ir katis atėjo* (5;8).

(8) INF24: *vėliau atėjo šuniukas, žiūrėjo į katį, ką daro* (5;7).

Pastarieji atvejai gali būti aiškinami keliais būdais. Galėjo būti, kad žodis *katinas* vaikų pirmiausiai trumpintas, atsisakant priesagos (*kat-in-as*), tuomet pasirinktas linksniuoti ne pagal pirmąją (plg. *katas*), bet trečiąją linksniavimo paradigmą (*katis*, plg. *dantis*). Žodžio trumpinimas gali būti sietinas su šnekamajai kalbai būdingu ekonomijos principu, kai norint pasakyti greičiau, sklandžiau praleidžiami priebalsiai, trumpinama žodžio pabaiga, randasi balsių redukcijos, asimiliacijos ir pan. (daugiau žr. Dabašinskienė 2008), o ne ta linksniavimo paradigma galėjo būti pasirinkta dėl analogijos: linksniuojama pagal trečiąją paradigmą taip pat, kaip jau aptartas žodis *šuo* (plg. *šunis* ir *katis*). Kita vertus, žodis *katis* dvikalbių lietuvių–anglų vaikų lietuvių kalboje galėjo atsirasti ne trumpinant žodį *katinas*, o sulietuvinant anglišką žodį *cat* pridėjus trečiosios paradigmos galūnę *-is* (*cat+is*).

Būtina paminėti, kad daiktavardžio *šuo* linksniavimo pagal trečiąją paradigmą (*šunis*) atvejų esama visose 4–9 m. amžiaus grupėse. Priešingai, daugiausiai daiktavardžio *katinas* linksniavimo pagal trečiąją paradigmą (*katis*) atvejų rasta 4–5 m. amžiaus grupėse (14 atvejų)¹¹ ir tik du atvejai viename 9–9;11 m. vaiko pasakojime. Atsižvelgiant į tai, galima teigti, kad ir jaunesni, ir vyresni vaikai yra linkę paprastinti linksniavimo sistemą, pasirinkdami dažnesnes ir

¹⁰ Į sociolingvistinės apklausos klausimyną nebuvo įtraukta klausimo apie tėvų dialektą (tarmes), todėl tikslių duomenų apie kiekvieno tiriamojo tėvų tarmę neturima. Tačiau paminėtina, kad, renkant tyrimo duomenis, kas dieną buvo lankomasi lituanistinėse mokyklose, bendrauta su vaikais, tėvais, todėl buvo galima išgirsti, kad kai kurių vaikų kalboje esama panašių tarmės, kodų kaitos ar kt. kalbos ypatybių kaip ir jų tėvų kalboje.

¹¹ Šiose amžiaus grupėse rasta 14 atvejų: 12 atvejų vns. vard. forma *katis* ir 2 atvejai vns. gal. formos *katį*.

produktyvesnes linksniavimo paradigmas. O produktyvių paradigmų keitimas (šiuo atveju pirmosios su trečiąja) išnyksta vyresnių vaikų kalboje, taigi įsisavinus linksniavimo sistemą.

Visų amžiaus grupių vaikų pasakojimuose pasitaikė 11 atvejų, kai vyriškosios giminės daiktavardžiai linksniuoti pagal moteriškosios giminės paradigmas, pvz.:

- (9) INF13: *ir šuniuka labai bėgo* (4;2).
- (10) INF15: *paskui katina taip nubėgo nuo šuniuko* (4;4).
- (11) INF64: *ir tada jie atskrido prie jos lizdos* (7;6).
- (12) INF73: *ir šunė ateina ir surado katytę* (7;6).
- (13) INF9: *ir ten katinei tempia* (4;10).
- (14) INF81: *jisai užlipo ant mēdžios*¹² (8;2).
- (15) INF50: *vieną kartą vienoj mēdžioje gyvena trys paukščiukai leliukai ir mama* (6;2).

Pateiktuose pavyzdžiuose produktyviausių – pirmosios (*šuniukas, katinas, lizdas*) ir trečiosios (*medis*) – vyriškosios giminės paradigmų daiktavardžiai linksniuoti pagal produktyviausias moteriškosios giminės paradigmas – šeštąją (*šuniuka, katina*), aštuntąją (*katinei*), septintąją (vns. kilm. *mēdžios*; vns. viet. *mēdžioje*).

Rasti 3 atvejai, kai moteriškosios giminės daiktavardžiai linksniuoti kaip vyriškosios giminės žodžiai, pvz.:

- (16) INF30: *māmas*¹³ *jau myli* (5;8).
- (17) INF53: *o māmas ateina į jį* (6;1).
- (18) INF64: *ir jie taip klykė ir sakė jau mamyčiams: noriu valgyti* (7;6).

Pateiktuose 16-ame ir 17-ame pavyzdžiuose moteriškosios giminės šeštos paradigmos daiktavardis (*mama*) linksniuotas pagal pirmąją vyriškosios giminės paradigmą (*māmas*, plg. *namas*). Atsižvelgiant į tai, kad anglų kalboje vardažodžiai neturi specifinių morfemų, skiriančių vyriškąją ir moteriškąją giminę, aptartieji atvejai galėtų rodyti lietuvių kalbos žodžių giminės nykimą: vyriškoji giminė pasirenkama kaip nežymėtoji.

Kitas kūrybiškas atvejis (18 pvz.) rodo, kad moteriškosios giminės daiktavardis (*mama*) yra vartojamas su vyriškąja deminutyvinės priesagos *-ytis, -ytė* forma (*mamytis*) ir atitinkamai

¹² Abiejuose pavyzdžiuose (14–15) vaikai sukirčiavo pirmąjį žodžio skiemenį: *mēdžios, mēdžioje*.

¹³ Abiejuose atvejuose (16–17) vaikai sukirčiavo pirmąjį žodžio skiemenį: *māmas*.

linksniuojamas pagal trečiąją paradigmą – dgs. naud. *mamyčiams* (plg. *brolytis, brolyčiams*). Pastarasis pavyzdys laikytinas individualiu atveju, tačiau rodo, kad gramatiškai netaisyklinga linksniavimo paradigma gali būti parenkama ir linksniuojant deminutyvinius daiktavardžius. Pabrėžtina, kad nors 9–15 ir 16–18 pavyzdžiuose pereinama į produktyvesnes ar kitos giminės paradigmas, linksniuojant daiktavardžius vartojamos tos paradigmos linksnių galūnės.

Daiktavardžių linksniavimas pagal produktyvesnes paradigmas yra dažnas reiškinyse daiktavardžių įsisavinimo pradžioje, nes tai leidžia vaikams supaprastinti sudėtingą linksniavimo sistemą. Tačiau, kaip nustatyta išnagrinėjus šio proceso eigą, apie 3;5 vaiko metus linksniavimo sistema yra sėkmingai įsisavinta (daugiau žr. Savickienė 2003). Šiame tyrime aptarti linksniavimo paradigmų atvejai rodo, kad dvikalbiai 4–9 metų vaikai yra suvokę atskirų paradigmų, ypač produktyviųjų, linksniavimo sistemas, tačiau net ir vyresniems vaikams sunkoka parinkti tinkamą daiktavardžio linksniavimo paradigmą. Tai gali rodyti, kad linksniavimo sistema nėra tinkamai perprasta, todėl rečiau vartojami žodžiai ar tie, kurių linksniavimo paradigma vaikui nėra aiški, linksniuojami pagal produktyviausias ir dažniausias paradigmas.

2.2. Netinkami derinimo ir valdymo atvejai

Viena lietuvių kalbos sintaksinių ryšių ypatybė – derinimas, kai priklausomo (-ų) žodžio (-ių) morfologinės formos (linksnis, skaičius, giminė) parenkamos pagal pagrindinį žodį (DLKG 2006). Daliai šio tyrimo dalyvių priklausomų žodžių derinimas su pagrindiniais žodžiais gimine ir (ar) skaičiumi kėlė sunkumų.

Pavyzdžiui, esama atvejų, kai nesuderinta daiktavardžio ir būdvardžio giminė (19) INF96: **katė buvo alkanas ir norėjo labai suvalgyti** (9;7), taip pat atvejų, kai nesuderintos linksnio ir (ar) giminės ir (ar) skaičiaus formos, pvz.:

- (20) INF14: *vieną kartą buvo kažkokios keturi paukščiukas* (4;11).
- (21) INF53: **tokia trys maži** nori valgyti (4;11).
- (22) INF16: *ir sako mama viščiukas: jūs, viščiukas maži, niekur neikite* (5;5).
- (23) INF76: *ir tėtis džiaugėsi, kad vaikai buvo saugi* (8;2).
- (24) INF83: *vieną dieną gyveno mama su trys paukšteliais* (8;2).
- (25) INF86: *ir šunis atėję pamatė katę* (8;5).

Matyti, kad kai kur skirtingos būdvardiškosios kalbos dalys nesuderintos su daiktavardžiais linksniu (*vieną dieną mama gyveno su trys [= trimis] paukšteliais*), taip pat gimine ir skaičiumi (*vaikai buvo saugi [= saugūs]; kažkokios [= kažkokie] keturi paukščiukas [= paukščiukai*]). Atkreiptinas dėmesys į 23 pavyzdį, kuris taip pat galėtų būti laikomas būdvardžio linksniavimo tipo painiojimu. Tiriamieji galėjo būdvardžio *saugus* daugiskaitos formą *saugi* parinkti pagal analogiją su dažnai vartojamo būdvardžio *geras* daugiskaita *geri* (plg. *vaikai geri* ir *vaikai saugi*).

Pateiktuose pavyzdžiuose pavartotos būdvardiškosios kalbos dalys (būdvardžiai, įvardžiai, skaitvardžiai ir dalyvis) (žr. 25 pavyzdį) rodo, kad vaikai yra įsisavinę šių kalbos dalių giminės ir skaičiaus galūnes, taigi geba sudaryti atitinkamos kalbos dalies vyriškosios, moteriškosios giminės, vienaskaitos, daugiskaitos formas. Kalbant apie linksnių vartojimą, matyti, kad visų minėtų kalbos dalių vardininkas pasirenkamas net ir tais atvejais, kai reikalingas šauksmininko (žr. 22 pavyzdį), įnagininko (žr. 24 pavyzdį) linksnis. Galima teigti, kad tais atvejais, kai nežinoma, kaip būdvardiška kalbos dalis su daiktavardžiais suderinti gimine, linksniu, skaičiumi, pasirenkama kuri nors (nebūtinai ta pati) giminės ir (ar) skaičiaus forma ir apibendrintai vietoj kitų linksnių – vardininkas.

Paminėtinas dar vienas atvejis, kuris tarsi rodo su daiktavardžiu nesuderintą būdvardžio giminę, pvz.:

(26) INF35: *paskui nuskrido didelė balandis* (5;2).

(27) INF35: *ir didelė paukštis atsidarė burna* (5;2).

Moteriškosios giminės devintosios paradigmos daiktavardžių vardininko galūnė yra *-is* (plg. *akis, naktis*), taigi svarstant, kad pateiktuose pavyzdžiuose daiktavardis *balandis* vaikų galėjo būti priskirtas devintajai paradigmai, kartu vartojamas moteriškosios giminės būdvardis *didelė* yra pateisinamas (plg. *didelė akis*). Todėl šie pavyzdžiai būtų laikytini ne derinimo gimine, bet linksniavimo paradigmų painiojimo atveju.

Tyrimai rodo (Savickienė 2000; 2005), kad dažniausiai lietuvių kalboje vartojamas linksnis – vardininkas, toliau pagal dažnumą eina kilmininkas, galininkas, naudininkas, įnagininkas ir vietininkas. Dvikalbių vaikų pasakojimuose rastos valdymo klaidos daugiausia susijusios su dažniausiai vartojamais linksniais – vardininku, kilmininku ir galininku.

Rišliųjų pasakojimų kalbos analizė leidžia teigti, kad vardininko linksnis vaikų įsisavintas tinkamai ir vartojamas sakinio subjektui nurodyti, pvz.: *mama išskrido ieškoti paukšteliams*

valgyti (4;11); *paskui mama grįžo su maistu* (7;3); *bet šuo pamatė ir paskui įkando katei į uodegą* (9;0). Tačiau rasta atvejų, kai vardininkas vartotas klaidingai – vietoje galininko su tranzityviniais veiksmažodžiais objektui nurodyti, pvz.:

- (28) INF13: *ir šuniukas gaudė katinas* [= katiną] (4;2).
(29) INF27: *ir norėjo paimti paukštis* [= paukštį] (5;11).
(30) INF35: *ir didelė* [= didelis] *paukštis atsidarė* [= pravėrė] *burna* (5;2).
(31) INF50: *paskui katytė atėjo ir surado trys leliukai paukščiukai* [= tris leliukus paukščiukus] (6;2).
(32) INF55: *bet atėjo šuniukas ir išgąsdino katinas* (6;4).
(33) INF58: *ir katinas norėjo mažas paukštis* [= mažą paukštį] *sugalgyti* (6;0).
(34) INF91: *vieną kartą gyveno paukščiukas, kur turėjo dar trys mažiukai paukščiukai* (9;5).

Matyti, kad vietoj galininko su tranzityviniais veiksmažodžiais tiesioginiam objektui reikšti apibendrintai vartojamas vardininkas. Pasitaikė keli atvejai, kai su tranzityviniais veiksmažodžiais vartotas kilmininkas, pavyzdžiui, INF63: *ir tada mama pasikabino* [= apsikabino] *ju* [= juos] (7;4), taip pat naudininkas, pavyzdžiui, INF63: *ir jis už uodegos įkando ir tada nustūmė jai* [= pagal sakinio kontekstą *ją*] *žemyn* (7;4).

Tranzityvinių veiksmažodžių valdomo galininko linksnio klaidų randama ir kituose dvikalbių vaikų tyrimuose. Ramutė Skripkienė (2001: 82), nagrinėjusi rusų–lietuvių moksleivių valstybinės lietuvių kalbos ypatybes, nustatė, kad esama atvejų, kai antros klasės moksleiviai su tranzityviniais veiksmažodžiais vartoja vardininko, vietininko linksnius, pvz.: *aš turiu šuo; atidarė šaldytuve*. Įsisavindami linksnių sistemą vardininką vietoj galininko yra linkę vartoti ir studentai, besimokantys lietuvių kaip užsienio kalbos, pvz.: *čia tu sutinki draugas* (Dabašinskienė, Čubajevaitė 2009: 51–52). Kaip matyti, vietoj galininko vartoti vardininką, vietininką ar kitus linksnius būdinga įsisavinant tranzityviniais veiksmažodžiais nurodomo tiesioginio objekto raišką.

Kaip parodė šio tyrimo duomenys, jauniausi tyrimo dalyviai (4–6 m.) dar nėra gerai išmokę vartoti tranzityvinių veiksmažodžių – greta taisyklingų vartojimo atvejų daugelyje rišliųjų pasakojimų esama netaisyklingų. Keli vyresnių vaikų (7 ir 9 m.) pasakojimuose rasti netaisyklingi tranzityvinių veiksmažodžių valdymo atvejai gali rodyti, kad ši gimtajai kalbai būdinga taisyklė suvokiama gana vėlai. Vyresnių vaikų gimtąją kalbą veikia ir tai, kad jie

kasdien vis dažniau vartoja dominuojančią anglų kalbą, kuriai nebūdinga linksniavimo sistema ir linksnių raiška skirtingomis galūnėmis.

Atkreiptinas dėmesys į prielinksninių konstrukcijų vartojimą dvikalbių vaikų lietuvių kalba pasektuose pasakojimuose. Rasta atvejų, kai tam tikri prielinksniai vaikų netaisyklingai vartoti su netinkamais linksniais, pvz.:

- (35) INF15: *ir paskui tempė iš [= už] **uodegą** (4;4).*
(36) INF24: *vėliau paukštis atėjo **su kirmėlei** (5;7).*
(37) INF35: *paskui katė lipo **ant medį** (5;2).*
(38) INF54: *ir tada atėjo **su kažką** (6;3).*
(39) INF73: *čia yra paukštis **su jo maža paukštis** (7;6).*
(40) INF87: *ir mama galėjo **su bebius** pabūti (8;3).*
(41) INF96: *katė nušoko ir pradėjo bėgti **nuo šuo** (9;7).*
(42) INF100: *o tada paukščiukasėjo atgal **pas savo paukščiukais** pasakyti, kad jau gerai (9;2).*

Iš pateiktų pavyzdžių matyti, kad vaikai gerai žino prielinksnių reikšmes, tačiau net ir vyriausiems tiriamiesiems sunku tinkamai parinkti linksnį. Jauniausių (4–6 m.) tyrimo dalyvių netaisyklingai sudaromas prielinksnines konstrukcijas galima aiškinti tuo, kad prielinksniai įsisavinami daug vėliau negu žodžių galūnės (žr. Savickienė 2003). Atsižvelgiant į tai, galima teigti, kad dominuojančios kalbos aplinkoje gimtosios kalbos prielinksninių konstrukcijų mokomasi ilgiau ir taisyklingai jas vartoti pradėdama vėliau. Kalbant apie vyresnių (7–9 m.) vaikų kalboje netaisyklingai parenkamus linksnius su tam tikrais prielinksniais, galima svarstyti, kad ši taisyklė ir vyresnių vaikų yra vis dar neišsivinta (neišmokta), o, galbūt, tokias klaidas lemia vis dažniau vyresnių vaikų vartojama anglų kalba, kurioje kartu su prielinksniais eina linksniais nekaitomos kalbos dalys.

Vaikų pavartoti pasakymai rodo ir kitokius polinkius. Esama tokių atvejų, kuriuose pavartoti prielinksniai pažeidžia sintaksinį veiksmažodžio junglumą, pvz.:

- (43) INF63: *jis **už uodegos** įkando ir nustūmė [= nutempė?] **jai** [= ją] žemyn (7;4).*
(44) INF76: *bet šunis [= šuo] **jam ant uodegos** įkando (8;2).*

Iš pateiktų pavyzdžių matyti, kad vaikams nėra sunku įsidėmėti prielinksninių konstrukcijų formules (*už* + kilm., *ant* + kilm.), tačiau jos netinkamai vartojamos, nes neatsižvelgiama į veiksmažodžio junglumą. Pateiktuose 43–44 pavyzdžiuose prie veiksmažodžio *įkqsti*, valdančio galininko linksnį ir einančio su prielinksniu *į*, daiktavardis *uodega* prijungtas prielinksniais *už* ar *ant* ir išreikštas kilmininko linksniu.

Paminėtina dar viena prielinksnių vartojimo ypatybė – jų praleidimas, t. y. konstrukcijose gali būti praleidžiamas prielinksnis *į*, pvz.:

(45) INF78: *katinas vos paėmė ančiukus, kol tas šūnis [= šuo] Ūi¹⁴ uodegą įkando jai* (8;11).

(46) INF83: *ir kaip Ūi uodegą įkando jis* (8;1).

(47) INF46: *ir katinas lipo Ūi medį* (6;11).

(48) INF54: *katinas ėjo [= lipo?] Ūi viršų* (6;3).

(49) INF63: *ir tada jinai pradėjo lipti Ūi medį* (7;4).

(50) INF64: *ir paukštis skrido Ūi viršų* (7;6).

(51) INF77: *po to katinas užlipo Ūi medį* (8;8).

(52) INF82: *ir šuniukas atėjo ir matė tą katę lipant Ūi tą medį* (8;0).

(53) INF83: *lipa Ūi medį* (8;1).

Nustatyta, kad vaikams įsisavinant prielinksnines konstrukcijas, prielinksniai pirmiausiai yra praleidžiami, vėliau pakeičiami premorfemomis¹⁵, pavyzdžiui, *a* ar *o*, kol galiausiai (apie 2;5 vaiko metus) išmokstama vartoti daugumą prielinksnių ir prielinksninių konstrukcijų (Savickienė 1999: 20). Dvikalbiai vaikai, mokydamiesi gimtosios lietuvių kalbos, taip pat gali prielinksnius praleisti, ir tai daro ne tik jaunesni, bet ir vyresni (6–8 m.) vaikai. Galima svarstyti, kad tokio reiškinių priežastis yra ne tik užsitęsęs prielinksnių įsisavinimas, o ir anglų kalbos gramatika. Šią mintį sustiprina tai, kad lietuvių kalba pasektuose rišliuosiuose pasakojimuose prielinksnis *į* nevartotas tuose junginiuose (sakiniuose), kuriuose šio prielinksnio atitikmenys (angl. *to*, *into*, *at*, *towards* ar kt.) nevartojami anglų kalboje, pvz.: *cat climbed up* (*katinas ėjo* [=

¹⁴ Šis ženklas **Ū** rodo, kad greta jo parašytas prielinksnis nebuvo pavartotas.

¹⁵ Premorfema – prozodiškai išreikšta, bet neturinti semantinės reikšmės žodžio dalis, vartojama ankstyviausiu morfologijos įsisavinimo etapu (*premorfoloģijos* stadijoje) ir pakeičianti žodžio dalį (galūnę, priedėlį, priesagą) ar visą žodį (pvz., prielinksni) (Savickiene 1999: 15).

lipo?] *viršų*; 48 pavyzdys); *bird flew up* (*paukštis skrido viršų*; 50 pavyzdys); *climb the tree* (*lipa medį*; 53 pavyzdys).

Paminėtinas dar vienas dviejų tiriamųjų pasakojimuose rastas atvejis, kai vietoj prielinksnio sakomas garsas *o*, kurį galima vadinti premorfema dėl atliekamos funkcijos – juo žymimas morfologinis elementas, kurio vartoti vaikas dar gerai nemoka, pvz.:

(54a) INF58: *ir šunis katinui griebė o uodegos* [= už uodegos]

BET

(54b) INF58: *šunis pamatė katiną ant medžio* (6;0).

(55a) INF69: *ir šunis pamatė, kad tas katinas lipa o medžio* [= ant medžio]

BET

(55b) INF69: *ir šuo įkando į uodegą katės ir tada nuvijo* (7;9).

Pateiktuose pavyzdžiuose (54a ir 55a) su vadinamąja premorfema *o* vartojamas kilmininkas rodo, kad vaikai žino taisyklę, jog prielinksninėse konstrukcijose kartu su prielinksniais vartojami žodžiai turi būti išreikšti tam tikrais linksniais. Iš kitų tų pačių vaikų pasakojimuose rastų prielinksnių vartojimo atvejų (54b ir 55b) matyti, kad kai vaikai gerai moka vartoti tam tikrą prielinksnį ir yra įsitikinę, jog prielinksninė konstrukcija bus taisyklinga, vartoja tą prielinksnį, o ne premorfemą. Šie atvejai atspindi kūrybišką sprendimą pavartoti gramatiškai taisyklingą konstrukciją (susidedančią iš dviejų dėmenų), naudojantis pagalbiniais kalbos elementais, užpildančiais tinkamo morfologinio elemento stygių, t. y. pavartojus premorfemą.

Akivaizdu, jog kai kurie, net ir vyriausi dvikalbiai vaikai vis dar nėra gerai įsisavinę prielinksninių konstrukcijų. Matyti, kad kai kuriais atvejais prielinksninių konstrukcijų lietuvių kalboje vartojimą veikia dominuojančios anglų kalbos gramatinės taisyklės, kurias vyresni vaikai jau yra išmokę.

2.3. Neiginio kilmininko (ne)vartojimas

Įsisavinant kalbą susiduriama su sudėtingu reiškiniu – žymėtu ir nežymėtu tiesioginiu objektu. Lietuvių kalboje objektas gali būti nurodomas galininku (*perku obuolius*), kai neapibrėžtas kiekis – kilmininku (*perku obuolį*). Tranzityvinių veiksmažodžių tiesioginis objektas nurodomas galininko linksniu (*statysiu namą*), bet neigiamuosiuose sakiniuose šių

veiksmažodžių objektas reiškiamas kilmininku (*nestatysiu namo*) (DLKG 2006). Nors lietuvių kalboje žymėto ir nežymėto objekto raiška yra sudėtinga dėl sąsajos su morfologija, sintakse, semantika, tyrimai rodo (Dabašinskienė 2015: 380), kad paprastai vaikai tai nesunkiai įsisavina ir nuo 2,5 metų vaikų kalboje vis daugiau randasi atvejų, kai, nurodant objekto dalį, ar su neigiamaisiais tranzityviniais veiksmažodžiais vartojamas kilmininkas. Tačiau iš atliktos analizės matyti, kad 5, 7, 8 metų dvikalbiams vaikams kalbant lietuviškai vis dar sunku taisyklingai vartoti neiginio kilmininką, pvz.:

- (56) INF16: *ir mama saugojo viščiukus, kad šuo nepaimtų mažus viščiukus* (5;5).
(57) INF27: *tada mama juos sakė, kad daugiau ji nebeliks [= nebe paliks] savo bebius* (5;11).
(58) INF68: *šunis atėjo išgelbėti tuos paukščiukus, kad katė nepaimtų juos* (7;2).
(59) INF85: *ir jis nenorėjo kažką daryti* (8;3).

Pateiktuose pavyzdžiuose kartu su neigiamaisiais tranzityviniais veiksmažodžiais vartojamas ne kilmininkas, o galininkas, pvz.: *nepaimtų mažus viščiukus, nebe paliks bebius, nenorėjo kažką, nepaimtų juos*. Iš šių atvejų galima spręsti, kad vaikai žino taisyklę teigiamos reikšmės sakiniuose vartojant tranzityvinius veiksmažodžius objektą reikšti galininku, tačiau dar ne visiškai išmokta (ar neišmokta) taisyklė, kad su neiginį *ne-* turinčiais tranzityviniais veiksmažodžiais objektas reiškiamas kilmininku. Šių klaidų taip pat galėjo rasti dėl anglų kalbos, kurioje tiek teigiamuosiuose, tiek neigiamuosiuose sakiniuose objekto raiška nekinta, pvz.: *want to buy a house; I do not want to buy a house*. Siekiant tiksliai nusakyti tokio vartojimo priežastį, reikia surinkti daugiau pavyzdžių.

Paminėtina, kad taisyklingas neiginio kilmininko vartojimas kelia sunkumų ir dvikalbiams (rusų–lietuvių) vaikams, lietuvių kalbą vartojantiems kaip antrąją ar valstybinę. Išnagrinėjus antros klasės mokinių lietuvių kalbos gebėjimus, nustatyta, kad aptariamam atveju vietoj kilmininko vaikai buvo linkę vartoti įnagininką, galininką, pvz.: *nemėgstu koše; nemėgstu kiaušinius; nemėgstu bulvės* (dgs. vard.) (Skripkienė 2001: 82). Šio tipo klaidų taip pat daroma lietuvių kalbos mokantis kaip užsienio. Nustatyta, kad lietuvių kalbą besimokantys studentai vietoj kilmininko su neigiamaisiais tranzityviniais veiksmažodžiais vartoja galininką, pvz.: *aš nežiūriu televizorių; karvė neduoda pieną* (Dabašinskienė, Čubajevaitė 2009: 55). Šie tyrimai rodo, kad objekto raiška nėra lengvai įsisavinama (išmokstama) ne tik vienakalbių, bet ir dvikalbių (ar daugiakalbių), lietuvių kalbą vartojančių kaip gimtąją, valstybinę ar užsienio.

IŠVADOS

Rišliųjų pasakojimų kalbos analizė atskleidė, su kokiais sunkumais susiduria vaikai, anglų kalbos aplinkoje įsisavindami linksniavimo paradigmas, gramatinių formų (linksnio, skaičiaus, giminės) derinimą, linksnių valdymą ir neiginio kilmininko vartojimą.

Duomenys parodė, kad sąveikaujant dviem kalboms gimtosios lietuvių kalbos linksniavimo sistema gali būti tinkamai įsisavinta, nepaisant to, kad kai kurių dvikalbių vaikų kalboje šis procesas užsitęsia ilgiau nei vienkalių vaikų – iki penkerių, šešerių metų amžiaus. Pabrėžtina, kad tiek maži, tiek vyresni vaikai yra linkę paprastinti linksniavimo sistemą, todėl neproduktyvių paradigmų ar rečiau vartojamus daiktavardžius yra linkę linksniuoti pagal produktyvias paradigmas. Esama atvejų, kai linksniavimo paradigma pasirenkama pagal analogiją kitiems žodžiams, tačiau tai būdingiau jauniausiems tyrimo dalyviams.

Gramatinių formų derinimo analizė parodė, kad vaikai moka tinkamai parinkti galūnes, rodančias skaičių, vyriškąją, moteriškąją giminę, linksnius, tačiau net ir vyresnio amžiaus (7–8 m.) vaikams vis dar kyla sunkumų priklausomo (-ų) žodžio (-ių) morfologines formas parinkti pagal pagrindinį žodį.

Valdymo analizė parodė, kad su tranzityviais veiksmažodžiais vartojamas galininkas objektui reikšti neretai yra pakeičiamas vardininku, kilmininku ar kt. linksniu. Tokio polinkio esama vienkaliams vaikams įsisavinant tranzityvinius veiksmažodžius, kol išmokstama su šiais veiksmažodžiais vartoti galininką. Tačiau atlikto tyrimo duomenys rodo, kad tranzityvinių veiksmažodžių vartojimas su galininku sunkumų vis dar kelia vyresniems (7 ir 9 m.) dvikalbiams vaikams. Be to, tiek mažiems, tiek vyresniems (7–8 m.) vaikams sunku tinkamai vartoti neiginio kilmininką. Su neigiamaisiais tranzityviais veiksmažodžiais nurodomas objektas vaikų reikštas ne kilmininko, o galininko linksniu.

Prielinksnių ir prielinksninių konstrukcijų vartojimas pasižymi keliomis ypatybėmis. Pirma, su prielinksniu einantys daiktavardžiai ne visada gali būti išreiškiami tais linksniais, su kuriais tie prielinksniai vartojami. Antra, gali būti sudaroma gramatiškai taisyklinga prielinksnio ir daiktavardžio formulė (pvz. iš + kilm.), tačiau netaisyklinga prielinksninė konstrukcija, kai prielinksnio ir daiktavardžio formulė vartojama neatsižvelgiant į sintaksinį veiksmažodžio junglumą. Tai rodo, kad dvikalbiams vaikams sunkiau išmokti tinkamai vartoti prielinksnines konstrukcijas, nei jas taisyklingai sudaryti. Trečia, prielinksnio *į* konstrukcijoms poveikį daro

anglų kalbos gramatika: šis prielinksnis lietuvių kalboje yra praleidžiamas tuose žodžių junginiuose, kuriuose jis nevartojamas ir anglų kalboje.

Šiame straipsnyje aptartos kelios gramatinės ypatybės leidžia pažymėti, kad dominuojančios anglų kalbos aplinkoje įsisavinant lietuvių kalbą pereinami tokie patys (ar panašūs) etapai, kurie būdingi ir vienakalbiams vaikams Lietuvoje. Tačiau kai kurias taisykles kitos kalbos aplinkoje dvikalbiams vaikams sunku įsisavinti ir tai trunka ilgiau nei vienakalbiams. Tam poveikį gali daryti greta lietuvių kalbos kasdien vis intensyviau ir dažniau, ypač nuo 4 metų, pradėjus lankyti mokyklą, vartojama ir dominuojančią poziciją bepradedanti užimti anglų kalba.

LITERATŪRA

- Aleksandravičius D., Kuzmickaitė D. 2008: *Emigracija ir šeima: Vaikų ugdymo problemos ir iššūkiai*, Vilnius: Versus Aureus.
- Balčiūnienė I. 2009: *Pokalbio struktūros analizė kalbos įsisavinimo požiūriu*. Daktaro disertacija, Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas.
- Balčiūnienė I., Kalninytė A. 2013: Narrative production in Lithuanian TD Mono- and Bilingual 5-6-year Olds, pranešimas skaitytas tarptautinėje mokslinėje konferencijoje *Child Language Seminar-2013*. Mančesterio universitetas.
- Balčiūnienė I., Kalninytė A., Krivickaitė E. 2011: *Lietuvių kilmės vaikų, gyvenančių Vokietijoje, kalba: nuostatos, tendencijos, rekomendacijos*. Vokietijos šeštadieninių lituanistinių mokyklų vadovų ir mokytojų seminaras. Hiutenfeldas, Vokietija.
- Blažienė A., 2015: Dvikalbių vaikų rišliojo pasakojimo produktyvumas ir leksinė įvairovė. – *Taikomoji kalbotyra* 7. Prieiga internete: <http://mif.vu.lt/ojs/index.php/taikomoji-kalbotyra/article/view/54/50> (žiūrėta 2016 06 25).
- Celešiūtė I. 2008: Lituanistinio vaikų ugdymo užsienio šalyse ypatumai. – *Oikos* 2 (6), 52–72.
- Čiubrinskas V., Kuznecovienė J. (sud.). 2008: *Lietuvių identiteto trajektorijos*, Kaunas: VDU leidykla.
- Dabašinskienė I. 2015: Growing knowledge in differential object marking: the view from L1 Lithuanian. – *Revue roumaine de linguistique* LX (369–382).
- Dabašinskienė I., Balčiūnienė I., Kalninytė A. 2014: Links between lexicon and grammar in narrative production: Lithuanian as L1 and L2 in bilingual children, *13th International Congress for the Study of Child Language*, Amsterdamas.

- Dabašinskienė I., Čubajevaitė L. 2009: Acquisition of case in Lithuanian as L2: Error analysis. – *Eesti Rakenduslingvistika Ühingu aastaraamat = Estonian Papers in Applied Linguistics* 5, 47–65.
- Dabašinskienė I., Kamandulytė L. 2009: Corpora of spoken Lithuanian. – *Eesti Rakenduslingvistika Ühingu aastaraamat = Estonian Papers in Applied Linguistics* 5, 67–77.
- Dabašinskienė I. 2008: Trumpinimas ir dažnumo poveikis šnekamojoje kalboje. – *Darbai ir dienos* 50, 109–117.
- Dautartas J. 2005: Lituonistinio ugdymo JAV raidos aspektai. – *Pedagogika* 79, 189–193.
- Dressler W. U., Tornton A. M. 1996: Italian nominal inflection. *Wiener Linguistische Gazette* 55–57, 1–26.
- Dressler W. U., Dražyk R. D., Dziubalska-Kończak K., Jagła E. 1995–1996: On the earliest stages of acquisition of polish declension. – *Wiener Linguistische Gazette* 53–54, 1–21.
- DLKG 2006 – *Dabartinės lietuvių kalbos gramatika*, red. V. Ambrazas. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.
- Gagarina N., Klop D., Kunnari S., Tantele K., Välimaa T., Balčiūnienė I., Bohnacker U., Walters J. 2012: *Multilingual assessment instrument for narrative analysis (MAIN)*, Berlin: ZAS.
- Hickmann M. 2003: *Children's discourse: Person, space and time across languages*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Jakaitė-Bulbukienė K. 2014: Lietuvių kalbos išsaugojimas emigrantų šeimoje: JAV atvejis. – *Taikomoji kalbotyra* 5. Prieiga internete: <http://mif.vu.lt/ojs/index.php/taikomoji-kalbotyra/article/view/40/34> (žiūrėta 2016 07 02).
- Jakaitė-Bulbukienė K. 2015a: *Lietuvių emigrantų šeima: kalba ir tapatybė*. Daktaro disertacija. Vilnius: Vilniaus universitetas.
- Jakaitė-Bulbukienė K. 2015b: Lietuvių kalbos išlaikymą emigrantų šeimoje lemiantys veiksniai: JAV atvejis. – *Taikomoji kalbotyra* 7. Prieiga internete: <http://mif.vu.lt/ojs/index.php/taikomoji-kalbotyra/article/view/69/62> (žiūrėta 2016 07 02).
- Kamandulytė L. 2009: *Lietuvių kalbos būdvardžio įsisavinimas: leksinės ir morfosintaksinės ypatybės*. Daktaro disertacija. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas.

- Kamandulytė L., Savickienė I. 2007: The corpus of spoken Lithuanian. – *Human Language Technologies. The Third Baltic Conference Proceedings*, 127–133.
- Kalninytė A. 2013: Lietuvių vaikų, gyvenančių anglakalbėje aplinkoje, rišliojo pasakojimo ypatybės, pranešimas skaitytas tarptautinėje taikomosios kalbotyros konferencijoje *Kalbos ir žmonės: dialogas ir kontaktai*. Vilnius: Vilniaus universitetas.
- Krivickaitė E. 2014: Netikrų žodžių kartojimo testas: lietuvių vienakalbių ir dvikalbių vaikų kalbos tyrimas. – *Taikomoji kalbotyra* 4. Prieiga internete: <http://mif.vu.lt/ojs/index.php/taikomoji-kalbotyra/article/view/33/28> (žiūrėta 2016 07 02).
- Liubinienė N. 2009: *Migrantai iš Lietuvos Šiaurės Airijoje: „savos erdvės“ konstravimas*. Daktaro disertacija. Kaunas.
- Pažūsis L. 2009: *Šiaurės Amerikos lietuvių kalba (dvikalbystės sąlygojamų reiškinių tyrinėjimai)*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
- Ramonaitė J. T. 2013: Italų kaip antrosios kalbos įsisavinimas: įvaikinimo iš Lietuvos situacija. *Daktaro disertacija*. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas.
- Ramonienė M. (red.) 2015: *Emigrantai: kalba ir tapatybė*: kolektyvinė monografija, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
- Ramonienė M. (red.) 2010: *Miestai ir kalbos*, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
- Savickienė I. 1999: *Lietuvio vaiko daiktavardžio morfologija*. Daktaro disertacija. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas.
- Savickienė I. 2000: Linksniai šnekamojoje kalboje. – *Darbai ir dienos* 24, 89–99.
- Savickienė I. 2001: Linksniavimo paradigmų formavimasis vaiko kalboje. – *Lituanistica* 3 (47), 58–68.
- Savickienė I. 2003: *The Acquisition of Lithuanian Noun Morphology*, Wien: Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften.
- Savickienė I. 2005: Linksnių vartojimo dažnumas ir daiktavardžių reikšmė. – *Acta Linguistica Lithuanica* 52, 59–65.
- Savickienė I., Kazlauskienė A., Kamandulytė L. 2004: Naujas požiūris į lietuvių kalbos daiktavardžio linksniavimo tipus pagal natūraliosios morfologijos teoriją. – *Acta Linguistica Lituanica* 50, 79–98.
- Skripkienė R. 2001: Lietuvių kalbos gebėjimų lygmenys: nelietuvių mokyklų pradinukų kalbinės raiškos valstybine kalba tyrimai. – *Pedagogika* 55, 78–86.

- Šutinienė I. 2009: Lietuvių imigrantų požiūriai į lituanistinį vaikų ugdymą. – *Filosofija. Sociologija* 20 (4), 310–317.
- Tamošiūnaitė A. 2012: *Lituanistinės mokyklos iššūkiai: mokinių nuostatos ir kalbos vartojimo polinkiai*. Pranešimo skaidrės. Čikagos lituanistinė mokykla. Prieiga internete: <http://www.svietimotaryba.org/index.htm> (žiūrėta 2016 07 04).
- Tamošiūnaitė A. 2008: The Lithuanian Language in the United States: Shift or Maintenance? – *Lituanus* 54(3), 60–78.
- Wójcik P. 2000: *The Acquisition of Lithuanian Verb Morphology: a Case Study*, Krakow: Quartis.

Įteikta 2016 07 26

Priimta 2016 09 07

AGNĖ BLAŽIENĖ

Vytauto Didžiojo universitetas

Humanitarinių mokslų fakulteto Lietuvių kalbos katedra

Kristijono Donelaičio g. 52–205, LT-44244 Kaunas

agne.blaziene@vdu.lt